

Experiències bilingües amb la llengua de signes en el sistema educatiu català

Marta Vinardell

Psicopedagoga, mestra i logopeda

1. Factors que envolten l'alumnat sord i que en determinen l'opció educativa

1.1. Factors anteriors a la tria de l'opció

• Presa de contacte de les famílies d'infants sords amb els serveis educatius, corresponents al Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Moltes famílies provenen dels centres de desenvolupament infantil i atenció primerenca (CDIAP) i dels serveis hospitalaris.

- Informacions prèvies sobre la sordesa.
- Experiències prèvies amb la sordesa.
- Concepte de *sordesa* i altres aspectes comunicatius relacionats.

1.2. Factors predeterminants

- Valoracions audiològiques o audioprotètiques
 - a) Tipus de sordesa: prelocutiva, postlocutiva, neurotransmissora, transmissiva.
 - b) Graus de deficiència: auditiva lleugera (DAL), auditiva mitjana (DAM), auditiva severa (DAS) o auditiva pregona (DAP).
- Valoracions psicopedagògiques i psicolingüístiques.
- Entorn comunicatiu en la llengua de signes (LS) o en la llengua oral (LO). Context familiar i social. Percepció de la sordesa en la família.
- Existència de discapacitats associades.

1.3. *Evolució en la comunicació, aprenentatges i desenvolupament en etapes primerenques*

- Evolució del *sistema obert* dels nens sords: intercanvis amb l'entorn familiar, escolar i social.
- Implicació de la constel·lació familiar i dels agents educatius.
- Desenvolupament de les àrees: lingüística, cognitiva, social, comunicativa i afectiva; tenint en compte les relacions interpersonals i socials.
 - Entrada de l'*input* lingüístic: adquisició i aprenentatge de les llengües.
 - Enfocament educatiu de l'atenció primerenca.
 - Assessorament a les famílies sobre els aspectes fonamentals de la sordesa, la comunicació i el desenvolupament.

1.4. *Recursos educatius i organitzatius*

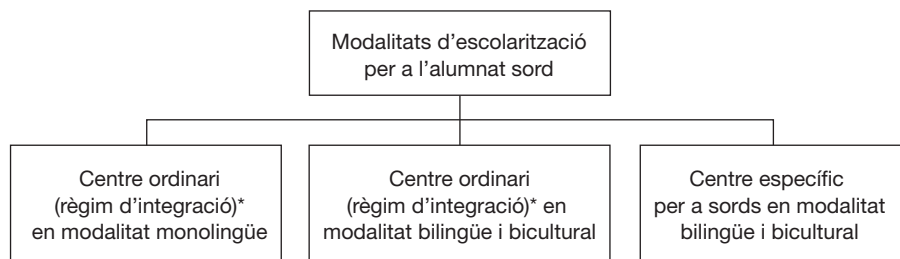
- Existència de centres educatius dins de l'àrea geogràfica. Desigualtats en les diferents demarcacions territorials.
 - Projectes educatius i criteris de funcionament intern dels centres educatius. Modalitats educatives i lingüístiques.
 - Professionals que hi intervenen.

2. **Modalitats d'escolarització i lingüístiques en el sistema educatiu català**

2.1. *Conceptes que predeterminen l'opció*

- Consideració de l'alumne sord com un alumne amb necessitats educatives especials (NEE) segons la pèrdua auditiva i/o condició social.
 - Concepte d'*adquisició* i *aprenentatge* de les llengües: *adquisició* vs. *aprenentatge* i *llengua natural* vs. *llengua materna*.
 - Propostes curriculars adequades a les necessitats de l'alumne sord per a potenciar-ne el desenvolupament i els recursos.
 - Com se li proporciona el llenguatge funcional per a estructurar la realitat (pensar, rebre informació, etcètera) com a eina lingüística, cognitiva, social, comunicativa i afectiva.

2.2. Modalitats d'escolarització

* El terme *integració* se substitueix per *inclusió compartida* o *inclusió conjunta*.

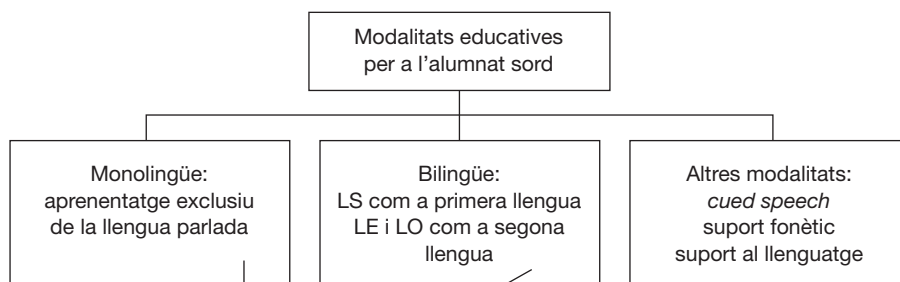
2.3. Evolució de l'educació: educació inclusiva

- Enfocament educatiu basat en la valoració de la diversitat com a element enriquidor del procés d'ensenyament i aprenentatge. És un concepte més ampli que el d'*integració*.

- L'educació inclusiva implica que tots els nens i nenes de diferents condicions personals, socials i culturals aprenguin junts per fer efectiu el dret a l'educació, a la igualtat d'oportunitats i a la participació.

- A l'escola inclusiva, tots els alumnes es beneficien d'un ensenyament adaptat i adequat a les seves necessitats.

2.4. Modalitats lingüístiques

- Perspectiva **monolingüe**
- Perspectiva **bilingüe**

2.4.1. Perspectiva monolingüe

- Aprenentatge exclusiu de la llengua oral.
- Perspectiva audiològica i audioprotètica.
- Visió del sord proper al normoient.
- El model de referència lingüística és l'adult oïdor.
- Entorn comunicatiu i social exclusiu en llengua parlada i oïdors.
- Suport per lectura labial i restes auditives.

2.4.2. Perspectiva bilingüe

- Adquisició de la llengua natural: la LS.
- Aprenentatge de la segona llengua: LE i LO.
- Perspectiva comunicativa i social.
- Visió del sord bilingüe i bicultural.
- Els models de referència i identificació lingüística són l'adult normoient, els altres usuaris signants i els adults sords.
 - Entorn comunicatiu i social principalment a través de la LS, i potenciació del canal visual com a *input* lingüístic.

3. Pràctiques bilingües a Catalunya. Inicis i situació actual. Centres i CREDA

3.1. *Inicis*

- La comunicació exclusivament oral no funcionava. Recerca de sistemes complementaris o augmentatius de comunicació i replantejament de les pràctiques educatives.
 - La modalitat comunicativa i lingüística es replantejava contínuament. El pas previ del bilingüisme era l'ensenyament amb suport del bimodal, però era limitat.
 - Referents d'altres països més avançats: el bilingüisme es va estendre a finals dels anys setanta als països nòrdics, als centre europeus i als Estats Units. Els nostres referents europeus són l'Escola Manila, d'Estocolm, i l'Escola Kastelsvej, de Copenhagen. Intents de renovació pedagògica.
 - Raons fonamentals de l'inici del bilingüisme.

- Necessitats educatives dels alumnes d'accés a la comunicació i a la informació.
- Millora de la comunicació, la motivació i l'accés al currículum.
- A Catalunya, els projectes bilingües es comencen a desenvolupar al voltant de l'any 1994, concretament a tres centres educatius.

3.2. *Arguments inicials*

- Hi ha més informació social sobre les persones sordes i la LS.
- Reconeixement i normalitat de la LS com a llengua completa, ja que és una llengua eficaç i funcional per a la comunicació, el desenvolupament cognitiu i l'accés a la informació.
 - Apropament i contrast d'opinions de famílies i professionals.
 - Primers resultats d'incipients experiències bilingües.
 - Els nens sords són locutors naturals de la LS; l'adquireixen amb la mateixa facilitat que un nen oïdor la LO. Necessitat d'una evolució lingüística òptima.
 - El bilingüisme, abans de ser una proposta educativa, apareix com una realitat social en l'entorn familiar i educatiu de l'alumne sord.
 - Justificació teòrica que Stokoe (1960) descriu l'ASL, complementada amb noves investigacions psicolingüístiques sobre l'adquisició de les LS: Schlensinger i Meadow (1972), Collins i Alghren (1975), Hoffmeister i Wilburg (1980), Meier (1981), Volterra (1981), Caselli (1983).
 - Investigacions que indiquen millors rendiments acadèmics: Svartholm (1994), Preisler, Tvingstedt i Alhström (2002).
 - Documents influents: *Normes uniformes sobre la igualtat d'oportunitats*, de la ONU i *Declaració de Salamanca*, de la UNESCO (1994).

3.3. *Centres bilingües públics a Catalunya*

3.3.1. Centre d'educació infantil i primària municipal (CEIPM) Tres Pins (Barcelona)

- Escola creada el 1984 d'un centre específic per a alumnes sords, el Centre Municipal Fonoaudiològic José Maria de Porcioles. Neix com a centre ordinari d'integració.
- Escola d'integració preferent en modalitat bilingüe a partir del 1994.
- Continuitat de l'educació secundària a l'IES Consell de Cent, iniciada l'any 1996.

Els CREDA són un servei educatiu, propi de Catalunya, que ofereix atenció educativa, logopèdica, psicopedagògica i audiològica/audioprotètica a l'alumnat amb sordesa i/o trastorns de llenguatge, escolaritzat en diferents centres educatius.

4. Educació bilingüe i bicultural

4.1. *Concepte*

- El bilingüisme no significa la suma de dues llengües.
- És un contínuum entre les llengües, amb l'objectiu d'aconseguir una competència lingüística entre ambdues llengües. Entre els objectius terminals del currículum dels projectes bilingües hi ha la consecució de la competència lingüística de la LS i de la segona llengua.
- S'hi inclouen el Projecte Educatiu de Centre i el Projecte Lingüístic de Centre, basats en uns fonaments (epistemològics, psicològics, pedagògics i socioculturals) que expliciten el perquè del plantejament de l'educació bilingüe i de l'adquisició i funcionalitat de la LS.
- A Europa i a Amèrica es treballen diferents tipus de bilingüisme en l'adquisició i aprenentatge d'ambdues llengües: el simultani (ad/ap) i el successiu (ad-ap).
- Tom Holcomb (1997) va diferenciar dues identitats culturals segons l'entorn de la persona sorda: la bilingüe bicultural i la bilingüe monocultural.

4.2. *Funcions*

- La funció de la LS en l'educació bilingüe és la de ser una eina d'adquisició de nous conceptes i de sistemes conceptuals, la llengua vehicular (L1) del procés d'ensenyament i aprenentatge de l'alumnat sord, amb la qual es pot accedir a l'aprenentatge de la segona llengua.
- La llengua catalana i castellana són les L2 per la majoria de l'alumnat sord. El valor de la L2 és el mateix que el de la L1: amb la lectura i l'escriptura, l'alumnat sord accedeix als béns culturals de la societat fortament lletrada i alfabetitzada. La segona llengua permet un enriquiment cultural, lingüístic i d'habilitats socials. Cal tenir en compte que parlem de la llengua escrita.

- L'aprenentatge de la llengua parlada no es manté en un segon terme. Hi ha estudis, com el d'Enriqueta Garriga (2002), que demostren la importància de la consciència i representació fonològica en el procés de lectura i escriptura.

5. El context lingüístic en un entorn bilingüe i bicultural

- En els centres bilingües s'ha de proporcionar a l'alumnat sord una convivència òptima entre les llengües amb un important equilibri entre la L1 i la L2.

- Es parla també d'un biculturalisme ja que es dóna a l'alumnat una visió de la cultura sorda i la seva història, que està vinculada amb la comunitat sorda i la mateixa LS (triangle interactiu i sistèmic), a més d'inculcar-li les particularitats de la societat en la qual conviu.

- Un bon context bilingüe proporciona a l'alumnat una reflexió metalingüística d'ambdues llengües d'instrucció i d'accés al currículum. Existeixen espais d'ús de diferents registres lingüístics, com el català signat o el *castellano signado*, que són una estratègia per a accedir amb més facilitat i comprensió al codi lingüístic de la llengua catalana i castellana.

- Disposar de referents adults amb una bona competència i usuaris de la LS, per a una bona adquisició per part dels alumnes. I també de la segona llengua, per a realitzar el procés de transferència de la L1 a la L2, i viceversa.

- Utilitzar una àmplia varietat de registres lingüístics i comunicatius.

- Procurar que l'entorn sigui ric i accessible, sense obstacles comunicatius ni informatius entre l'alumnat i el professorat sord.

- El contacte amb la segona llengua ha de ser constant i se li ha de donar una importància rellevant.

- El professional sord té una perspectiva de l'educació bilingüe diferenciada, és més que una manifestació cultural i lingüística (una construcció social i perspectiva diferencial).